

Przegląd Prawno-Ekonomiczny

REVIEW OF LAW, BUSINESS & ECONOMICS

lipiec-sierpień-wrzesień

Nr 44/2
(3/2018)

WYDZIAŁ ZAMIEJSCOWY
PRAWA I NAUK
O SPOŁECZEŃSTWIE | **KUL**

WYDAWCA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II | Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Społeczeństwie
w Stalowej Woli

ADRES REDAKCJI

Redakcja „Przeglądu Prawno-Ekonomicznego” | 37-450 Stalowa Wola, ul. Ofiar Katynia 6a |
e-mail: ppe@kul.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

dr Artur Lis – redaktor naczelny (editor-in-chief) | dr David W. Lutz (Holy Cross College w Notre Dame, USA) | dr Dariusz Żak – zastępcy redaktora naczelnego (associate editors) | dr hab. Grzegorz Wolak – sekretarz redakcji (administrative editor) | dr hab. Piotr T. Nowakowski – redaktor ds. międzynarodowych (international editor) | dr Filip Ciepły, dr Isaac Desta (Holy Cross College w Notre Dame, USA), dr Dorota Tokarska, dr Dominik Tyrawa, dr Timothy Wright (Holy Cross College w Notre Dame, USA) – redaktorzy tematyczni (subject editors) | dr Piotr Pomorski – redaktor statystyczny (statistical editor) | mgr Agnieszka Lis – redaktor językowy polskojęzyczny (Polish-language editor) | mgr Tomasz Deptuła (USA) – redaktor językowy anglojęzyczny (English-language editor) | prof. dr hab. Nikolaï Gołowaty (UKRAINA) – redaktor językowy rosyjskojęzyczny | dr Judyta Przyłuska-Schmitt – redaktor konsultant (consulting editor) | mgr Rafał Podlesny – redaktor techniczny (layout editor)

RADA NAUKOWA

ks. prof. dr hab. Antoni DĘBIŃSKI (Rektor KUL Lublin) | prof. dr hab. Thomas BURZYCKI (Holy Cross College w Notre Dame, USA) | prof. dr hab. Wiktor CZEPUKO (Ukraina) | dr hab. Leszek CWIKAŁA (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Czesław DEPTUŁA (KUL Lublin) | dr hab. Marzena DYJAKOWSKA (KUL Lublin) | abp. prof. dr hab. Andrzej DZIĘGA (Szczecin) | dr hab. Krzysztof GRZEGORCZYK (Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu) | nadkom. dr Dominik HRYSZKIEWICZ (Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie) | prof. dr hab. Aleks JULDASZEW (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | prof. dr hab. Marian KOZACZKA (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Andrzej KUCZUMOW (KUL Stalowa Wola) | prof. dr hab. Pantelis KYRMIZOGLU (Alexander TEI of Thessaloniki, Greece) | dr hab. Antoni MAGDOŃ (KUL Stalowa Wola) | ks. prof. dr hab. Henryk MISZTAŁ (KUL Lublin) | prof. dr hab. Wojciech NASIEROWSKI (University of New Brunswick) | prof. dr hab. Jurij PACZKOWSKI (Ukraina) | prof. dr hab. Pylp PYLYPENKO (Ukraina) | prof. dr hab. Anton STASCH (European Akademy of Technology & Management, Oedheim Niemcy) | prof. dr hab. Tomasz WIELICKI (California State University, Fresno) | ks. dr hab. Krzysztof WARCHAŁOWSKI (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

RECENZENCI ZEWNĘTRZNI

dr hab. Leszek BIELECKI (Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych w Kielcach) | dr Walentyn GOŁOWCZENKO (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | dr hab. Mirosław KARPIUK (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) | dr Barbara Lubas (Nadbużańska Szkoła Wyższa w Siemiatyczach) | prof. dr hab. Oleksander MEREŻKO (Ukraina) | dr Kiril MURAWIEW (Interregional Academy of Personnel Management, Ukraina) | dr Łukasz Jerzy PIKULA (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) | ks. dr hab. Tomasz RAKOCZY (Uniwersytet Zielonogórski) | dr hab. Krystyna ROSŁANOWSKA-PLICHCIŃSKA (Wyższa Szkoła Zarządzania i Ekologii w Warszawie) | dr hab. Piotr RYGUŁA (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) | dr hab. Romuald SZEREMIETIEW (Akademia Obrony Narodowej) | prof. dr hab. Jerzy Tomasz SZKUTNIK (Politechnika Częstochowska) | prof. dr hab. Dariusz SZPOPER (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) | dr hab. Andrzej SZYMAŃSKI (Uniwersytet Opolski) | dr Agnieszka OGRODNIK-KALITA (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie)

DRUK I OPRAWA

VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI | ul. Ks. Witolda 7-9, 71-063 Szczecin | tel. 91 812 09 08 | e-mail: druk@volumina.pl

ISSN 1898-2166 | Nakład 300 egz.

Ksiądz dr Marek Kozera

Spis treści

Artykuły

LESZEK ÓWIKŁA *Respublica bene ordinata*. Udział elit prawosławnych w życiu politycznym w Rzeczypospolitej w XV – XVIII w. (część I) | 21

FILIP CIEPŁY *Normatywna koherencja prawa i moralności* | 38

DOMINIK TYRAWA *Omnibus bonis expedit salvam esse rem publicam. Uwagi na tle modelu bezpieczeństwa w polskiej Konstytucji* | 50

KONRAD DYDA *Urząd proboszcza i wikariusza w kodyfikacjach prawa Kościoła łacińskiego* | 60

ADRIAN ROMKOWSKI *Artykuł 256 § 1 kk w świetle wyrażonej w art. 42 ust. 1 Konstytucji zasady nullum crimen sine lege (certa)* | 72

JERZY NIKOŁAJEW *Kodeksowe uprawnienia skazanych i tymczasowo aresztowanych wynikające z realizacji wolności sumienia i religii. Norma prawna a praktyka* | 96

KAZIMIERA JUSZKA, KAROL JUSZKA *Badawcza weryfikacja przestrzegania zasad prowadzenia oględzin w sprawach o zabójstwa w Polsce* | 121

MAŁGORZATA SZYDŁO-KALINKA *Nadzór kuratora sądowego jako jedno z możliwych zarządzeń sądu opiekuńczego* | 131

PAULINA LEDWOŃ *Problemy interpretacyjne związane z procesem powstania odrębnej własności lokalu z mocy prawa* | 148

MATEUSZ ANIOŁ *Interpretacja sprawiedliwości jako konfliktu* | 157

ANNA MARIA BARAŃSKA *Cesja umowy w prawie włoskim* | 166

ŁUKASZ CHYLA *Prawne aspekty klonowania ludzi w perspektywie regulacji międzynarodowych* | 177

ALEKSANDRA RUDKOWSKA, PATRYCJA FIGUŁA *Rola sędziego w kształtowaniu polubownych metod rozwiązywania sporów w świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego* | 196

ANNA MOSKAL *Analiza krytyczna rozszerzania zakresu podmiotowego i przedmiotowego klauzuli sumienia po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015* | 212

PIOTR ARTUR OLECHOWSKI *Uwagi na temat Wojewódzkich Komisji do spraw orzekania o Zdarzeniach Medycznych w kontekście metod ADR* | 228

BARTŁOMIEJ ORAWIEC *Jakie wzory są chronione przez zarejestrowane wzory wspólnotowe w postaci obrazów przygotowanych przy wykorzystaniu programu komputerowego Computer Assisted Design (CAD)?* | 239

MAGDALENA STOPIAK *Nowe technologie a walka z oszustwami VAT* | 249

EWA KRUK *Kwestia dobrowolnego poddania się karze a niestawienie oskarżyciela publicznego na rozprawę w trybie art. 46 § 2 k.p.k.* | 261

DAMIAN GIL *Nemo se ipse accusare tenetur a obecna sytuacja oskarżonego* | 271

AGNIESZKA KRAKEM *Uwalnianie nanoodpadów do środowiska – ryzyko, zagrożenia i aspekty prawne* | 285

PAULINA KOWALSKA *Błędne pouczenie sądu o dopuszczalności, terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia a brak tej informacji* | 303

IWO JAROSZ *Krytyka instytucji kapitału zakładowego a Projekt Societas Unius Personae* | 316

JAKUB NIEMIEC *Uwagi na temat ładu korporacyjnego w Chińskiej Republice Ludowej* | 333

TOMASZ GUZIK *Zastosowania modelu homo oeconomicus w analizie ekonomicznej ugody administracyjnej (art. 114 k.p.a.)* | 348

WALDEMAR ZADWORNY, STANISŁAW GEMRA *Ocena jakości usług w transporcie zbiorowym na przykładzie Miejskiego Zakładu Komunikacji Spółka z o.o. w Jarosławiu* | 366

Glosa

GRZEGORZ WOLAK *Samodzielność tytułu do dziedziczenia z ustawy przez dalszych następnych a odrzucenie spadku. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2016 r., II CSK 529/15* | 380

Recenzja

ARTUR LIS *Pavel Otmar Krafl, Polské provinciální synody 13.-15. století* | 397

Contents

Articles

LESZEK WIKA *Respublica bene ordinata. Participation of Orthodox Elite in political life in the 15th and 18th century Republic. (part I)* | 21

FILIP CIEPY *Normative Coherence of Law and Morality* | 38

DOMINIK TYRAWA *Omnibus bonis expedit salvam esse rem publicam. Comments on the background of the security model in the Polish Constitution* | 50

KONRAD DYDA *The ecclesiastical office of parish priest and vicar in codifications of latin Church* | 60

ADRIAN ROMKOWSKI *Article 256  1 of Polish criminal code in the perspective of constitutional principle nullum crimen sine lege (certa) in article 42.1 of the Constitution* | 72

JERZY NIKOAJEW *Codex rights of convicts and detainees resulting from the implementation of freedom of conscience and religion. Legal norm and practice* | 96

KAZIMIERA JUSZKA, KAROL JUSZKA *Studies vetting the observance of rules for conducting forensic evidence by inspection in killing cases in Poland* | 121

MAGORZATA SZYDO-KALINKA *Supervision of a probation officer as one of the possible orders of the guardianship court* | 131

PAULINA LEDWO *Interpretation problems related to the issue of the creation of a separate ownership of premises by virtue of law* | 148

MATEUSZ ANIO *Interpretation of Justice as a Conflict* | 157

ANNA MARIA BARASKA *Assignment of contract rights in Italian law* | 166

UKASZ CHYLA *Legal aspects of human cloning under international regulations* | 177

ALEKSANDRA RUDKOWSKA, PATRYCJA FIGUA *Role of the judge in the forming of amicable methods of solving disputes in the light of provisions of the Code of Civil Procedure* | 196

ANNA MOSKAL *Critical analysis of the extension of subjective scope of conscience clause after the verdict of the Constitutional Tribunal from 7th October 2015* | 212

PIOTR ARTUR OLECHOWSKI *Comments on the Provincial Commission for the adjudication of Medical Events in the context of ADR methods* | 228

BARTŁOMIEJ ORAWIEC *What is the design protected by a CAD rendered Registered Community Design?* | 239

MAGDALENA STOPIAK *New technologies and the fight against VAT fraud* | 249

EWA KRUK *The issue of voluntary submission to penalty and non-appearance of the public prosecutor in the trial pursuant to Art. 46 § 2 of the Code of Criminal Procedure* | 261

DAMIAN GIL *Nemo se ipse accusare tenetur and the current situation of the accused* | 271

AGNIESZKA KRAMEK *Releasing nanowaste to the environment - risks, threats and legal aspects* | 295

PAULINA KOWALSKA *Erroneous court instruction on admissibility, date and manner of lodging an appeal and lack of this information* | 303

IWO JAROSZ *Critical approaches to share capital and the draft Societas Unius Personae Regulations* | 316

JAKUB NIEMIEC *Remarks on corporate governance in People's Republic of China* | 333

TOMASZ GUZIK *Applications of homo oeconomicus concept in economic analysis of Polish administrative agreement* | 348

WALDEMAR ZADWORNY, STANISŁAW GEMRA *Evaluation of public transport service quality based on Municipal Transport Company "Private Limited Company in Jarosław"* | 366

Gloss

GRZEGORZ WOLAK *Independence of the statutory inheritance right by remoter descendants and rejection of inheritance. Gloss to the decision of the Supreme Court of 15 June 2016, II CSK 529/15* | 380

Review

ARTUR LIS *Pavel Otmar Krafl, Polské provinciální synody 13.-15. století* | 397

Filip Ciepty

Normatywna koherencja prawa i moralności

Normative Coherence of Law and Morality

Wprowadzenie

Słusznie wskazuje się, iż rozważania z zakresu aksjologii prawa, a więc metodyczna analiza wartości, na których opiera się czy to cały system prawny, czy też określony akt normatywny, ma ważne znaczenie przy ustalaniu treści norm prawnych¹. Badania aksjologiczne w ramach szczegółowych dyscyplin jurystycznych nie są jednak prowadzone ani często, ani bez trudności. Jest tak nie tylko ze względu na przedmiot i metodę tego rodzaju badań, a warto zaznaczyć, że przez długi czas w poszczególnych dogmatykach prawniczych analizy aksjologiczne były pomijane bądź marginalizowane, ale być może jest tak przede wszystkim dlatego, że wobec pluralizmu preferencji aksjologicznych, politycznych, światopoglądowych trudno w doktrynie uzyskać konsensus interpretacyjny w konstruowaniu przejrzystego i hierarchicznie uporządkowanego katalogu wartości prawnie relewantnych².

Bez względu na tego rodzaju trudności oraz rozpowszechniony, zwłaszcza w debatach politycznych i publicystycznych, pogląd o rzekomej neutralności moralnej państwa i prawa, w doktrynie zasadnie przyjmuje się, że każde prawo stanowione ma u swoich podstaw – niezależnie od tego na ile organ stanowiący lub stosujący prawo sobie to uświadamia – określony, zhierarchizowany system wartości, który powinien być brany pod uwagę przy odczytywaniu treści norm prawnych. Dokonując wykładni prawa nie sposób nie uznać istnienia określonych i relewantnych dla interpretacji prawa założeń aksjologicznych, w tym

¹ Zob. M. Kordela, *Aksjologia źródeł prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016, nr 2, s. 15-26.

² Zob. P. Tuleja, *Normatywna treść praw jednostki w ustawach konstytucyjnych RP*, Warszawa 1997, s. 17-18.

konkretnych rozstrzygnięć moralnych prawodawcy (tego co dobre, a co złe), które pokazują, że dany stan rzeczy jest normatywnie przyjmowany i wskazywany za godny aprobaty albo dezaprobaty³.

Prawo moralnie neutralne?

Na gruncie założeń pozytywizmu prawnego i traktowania prawa jako instrumentu kontroli lub inżynierii społecznej, w ramach doktryny demokratycznego państwa prawnego, podnoszono niekiedy tezę, że prawo i moralność są rozdzielone, tworząc dwa odrębne, niezależne od siebie normatywne obszary. W rzeczywistości w demokratycznym państwie prawnym nie da się jednak mówić o moralnej neutralności prawa w tym znaczeniu, że prawo nie wynika z uznanego w społeczeństwie systemu moralnego. Prawo jest zbiorem norm wyznaczających określone powinności zachowania się w postaci nakazów lub zakazów, jednak te nakazy i zakazy są ustalane przez prawodawcę właśnie ze względu na potrzebę ochrony fundamentalnych wartości uznawanych przez suwerena. Norma zawierająca zakaz lub nakaz określonego zachowania się jest wprowadzana do systemu prawnego ze względu na to, że według przekonania prawodawcy zachowanie jej przeciwne jest szkodliwe, gdyż narusza posiadające społeczną wartość dobro. Każda norma prawna chroni określone dobro, a więc jakąś wartość. U jej podstaw leżą zatem dokonane przez prawodawcę określone rozstrzygnięcia aksjologiczne⁴. Normy prawne są budowane na fundamencie konkretnych wartości, które normy te mają chronić i promować⁵. Normy prawne są postrzegane jako szczególny jurydyczny wehikuł wartości⁶. W tym sensie konkretny system prawny lub akt normatywny z natury rzeczy nie jest neutralny aksjologicznie, gdyż wywodzi się z danego systemu wartości i ochronie konkretnych wartości służy⁷.

³ Zob. M. Tarnawski, *Kodeks karny z 1969 r., założenia a rzeczywistość – wybrane problemy prawne i aksjologiczne*, w: A. Strzembosz (red.), *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, Lublin 1988, s. 55-56.

⁴ A. Zoll, w: T. Bojarski (red.), *System prawa karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*, Warszawa 2014, s. 229; A. Zoll, *Czy filozofia ma być służącą czy panią? (uwagi do pewnej wypowiedzi P.J.A. Feuerbacha)*, w: A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda (red.), *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2001, s. 23.

⁵ P. Winczorek, *Konstytucja i wartości*, w: J. Trzcziński (red.), *Charakter i struktura norm konstytucji*, Warszawa 1997, s. 45-46.

⁶ P. Winczorek, *Aksjologiczne problemy nowej Konstytucji PRL*, w: S. Zawadzki (red.), *Studia konstytucyjne*, t. I, *Teoretyczne i aksjologiczne problemy konstytucji*, Warszawa 1989, s. 216.

⁷ S. Wronkowska, *Kryteria oceny prawa*, w: E. Kustra (red.), *Przemiany polskiego prawa (lata 1989-99)*, Toruń 2001, s. 44-45; J. Zakrzewska, *Spór o konstytucję*, Warszawa 1993, s. 200.

Podnoszona niekiedy w debatach publicznych teza o neutralności moralnej prawa nie oznacza ani ścisłej separacji, ani ścisłej zależności prawa i moralności. Nie oznacza również obojętności prawa na ważne problemy moralne ani aksjologicznej indyferencji porządku prawnego. Charakter stosunku prawa do moralności, w perspektywie akceptowalnego postulatu neutralności moralnej prawa, wyznacza jedynie jego treść opartą na fundamentalnym rozróżnieniu moralności prywatnej oraz publicznej⁸. Państwo i prawo nie może społeczności narzucić ścisłej orientacji ideowej jednostkom, ale jest odpowiedzialne za minimalny konsensus wartości w granicach swojego zobowiązania o dobro wspólne⁹.

Trafnie wskazuje się, że połączenie prawa i moralności ma tego rodzaju charakter, że można mówić o recepcji społecznego porządku wartości przez prawo. Odnosi się to przede wszystkim do podstawowych wolności i praw człowieka oraz ogólnych zasad prawa, z których można odczytać tablicę wartości, które dane społeczeństwo uznaje za swoje¹⁰. Prawo, które jest istotną częścią szerszego systemu ocen i relacji społecznych, stanowi wytwór określonego kontekstu społecznego i dziedzictwa kulturowego, jest rezultatem dążeń społeczeństwa do wspólnotowego poszanowania i realizacji społecznie relewantnych wartości¹¹. Przez stanowienie norm prawnych społeczeństwo daje określonym wartościom społecznym bezpośrednią moc wiążącą. Etyka społeczna potrzebuje uzupełniającego moralność porządku normatywnego, który zagwarantuje przeforsowanie koniecznego dla wspólnoty politycznej fundamentu aksjologicznego. Tę gwarancję może dać tylko prawo. Tym samym przez włączenie w prawo najważniejsze wartości mają udział w mocy wiążącej prawa¹². Prawo wchłania pewne wartości i krystalizuje je w treści przepisów. Najbardziej doniosłe wartości niewyrażone formalnie w formie jurydycznej nie objawiałyby ani swojej ewidentności, ani skuteczności dla życia społecznego¹³.

⁸ M. Błachut, *Postulat neutralności moralnej prawa a konstytucyjna zasada równości*, Wrocław 2005, s. 171-172.

⁹ B. Sutor, *Etyka polityczna. Ujęcie całościowe na gruncie chrześcijańskiej nauki społecznej*, Warszawa 1994, s. 221; Za: P. Winczorek, *Konstytucja i wartości...*, s. 50.

¹⁰ A. Kość, *Relacja prawa i wartości w społeczeństwie otwartym*, w: I. Bogucka, Z. Tobor (red.), *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003, s. 145.

¹¹ Por. P. Dutkiewicz, *Problem aksjologicznych podstaw prawa we współczesnej polskiej filozofii i teorii prawa*, Kraków 1996, s. 5.

¹² A. Kość, *Relacja prawa...*, s. 144-145.

¹³ M. Stasiak, *Prawo w funkcji humanizacji życia*, w: A. Dębiński, P. Stanisław, T. Barankiewicz, J. Potrzebszcz, W. Sz. Staszewski, A. Szarek-Zwijacz, M. Wójcik (red.), *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD*, Lublin 2013, s. 337.

Racjonalność i efektywność aksjologiczna prawa

Z punktu widzenia funkcjonowania prawa w konkretnych realiach społecznych należy stwierdzić, że system prawny pozbawiony wartości relewantnych w stosunku do treści jego norm byłby systemem całkowicie niezrozumiałym dla swoich adresatów. Jak podkreśla K. Pałecki nie chodzi w tym przypadku o semantyczne rozumienie języka, w jakim ten system wyartykułowano, ale o przyczyny, dla których dane normy zostały ustanowione. Bez możliwości ustalenia tych przyczyn, zarówno same normy, jak i podejmowane zgodnie z nimi działania jawią się jako przypadkowe lub oparte na całkowicie arbitralnych decyzjach prawodawcy oraz instytucji stosujących prawo. System prawa oddzielony od społecznie uznanych, głęboko zakorzenionych w społeczeństwie wartości jest pozbawiony racjonalności, tracąc podstawową wartość każdego systemu – podstawę rozstrzygnięcia o włączeniu do systemu¹⁴.

Traktowanie prawa wyłącznie jako wyzutego z wartości instrumentu kontroli lub inżynierii społecznej, narzędzia implementacji obcej konkretnemu społeczeństwu ideologii, wdrażania jakiegoś rewolucyjnego projektu politycznego lub realizacji interesów grupy sprawującej władzę prowadzi do zerwania więzi z autonomicznym rozwojem prawa, który jest wynikiem jego wewnętrznej logiki, historii i korzeni cywilizacyjnych¹⁵. Prawo – samo nie będąc *de facto* wartością autonomiczną – musi mieć swoje konieczne, pewne, uprawomocniające oparcie w podstawowych wartościach moralnych uznanych w społeczeństwie¹⁶. Wartości te, stanowiąc sferę aksjologiczną prawa, decydują nie tylko o treści materialnej, ale i o poszanowaniu prawa¹⁷.

Słusznie wskazuje się, że warunkiem efektywności systemu prawnego jest jego spójność. Nie jest to jednak tylko spójność formalna, polegająca na legitymowaniu się norm systemu upoważnieniami prawodawczymi opartymi na ustawie zasadniczej i zasadach prawa, lecz także spójność aksjologiczna, polegająca na tym, iż normy danego systemu prawnego znajdują uzasadnienie aksjologiczne

¹⁴ K. Pałecki, *Zmiany w aksjologicznych podstawach prawa jako wskaźnik jego tranzycji*, w: K. Pałecki (red.), *Dynamika wartości w prawie*, Kraków 1997, s. 18-19. Por. T. Kaczmarek, *Wolność dysponowania życiem a prawo do godnej śmierci*, w: M. Mozgawa (red.), *Prawnokarne aspekty wolności. Materiały z konferencji Arłamów 16-18 maja 2005 r.*, Wolters Kluwer Polska 2006, s. 46.

¹⁵ Por. J. Kochanowski, *Trzy powody czy też symptomy kryzysu prawa*, w: H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa*, Warszawa 2003, s. 84-85; A. Kość, *Relacja prawa...*, s. 144.

¹⁶ Por. P. Dutkiewicz, *Problem aksjologicznych...*, s. 117.

¹⁷ A. Baładynowicz, *Prawo bez autorytetu – prawo pozbawione sumienia – a wykluczenie społeczne jednostek*, w: B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Człowiek w obliczu prawa*, Kraków 2008, s. 211-212.

w zidentyfikowanym, uznanym społecznie, odpowiednio uporządkowanym systemie wartości, którym realizacja norm prawnych ma służyć¹⁸.

Pluralizm czy uniwersalizm aksjologiczny prawa?

Chociaż współczesne ideologie państwowe często wskazują jako wzorzec model tzw. społeczeństwa otwartego, w którym promuje się pluralizm wartości, co oznacza, że optymalnie powinny istnieć i współżyć grupowe systemy wartości, niemniej jednak realnie państwo nie może istnieć bez uniwersalnego, chronionego prawnie porządku wartości podstawowych. Tylko tam, gdzie jest stworzony wspólny grunt wartościowania, powstaje szansa rozpoczęcia procesu integracyjnego pluralistycznego społeczeństwa, z którego może wyłonić się porządek prawny¹⁹. Chociaż w tzw. pluralistycznym społeczeństwie wyklucza się możliwość przełożenia na język prawa jednego, partykularnego systemu moralnego, w społeczeństwie otwartym są bowiem obecne i ścierają się różne spojrzenia na etykę życia publicznego, niemniej jednak społeczeństwo tworzące jedno państwo, żeby przetrwać, musi odwoływać się do wartości wynikających ze wspólnych korzeni kulturowych, które umożliwią bezpieczne prowadzenie dialogu moralnego. Wspólnota potrzebuje tego rodzaju wartości, aby w ogóle móc istnieć. Implikuje to konieczność znalezienia, także w tzw. społeczeństwie pluralistycznym, zakresu norm etycznych akceptowanych przez wszystkich, a przynajmniej przez zdecydowaną większość²⁰. Odwoływanie się w procesie tworzenia i stosowania prawa do zasadniczych, uniwersalnych wartości społecznych wymaga wysokiego stopnia świadomości i dojrzałości moralnej, znajomości i szacunku dla rodzimej kultury oraz jej dziedzictwa moralnego, jak również dozy praktycznej mądrości politycznej.

W gruncie rzeczy cały system prawny jako taki jest aksjologicznie nasycony. Pod tym względem szczególnie wyróżniona jest jednak ustawa zasadnicza. Istotną funkcją konstytucji jest jej funkcja integracyjna, polegająca na stworzeniu w miarę jednoznacznego obrazu wartości, celów i zasad rządzących państwem²¹. Słusznie zwraca się uwagę, że identyfikacja, analiza i walor argumentacyjny wartości konstytucyjnych pozwala na zachowanie spójności aksjologicznej całego

¹⁸ Por. Z. Ziemiński, *Wartości konstytucyjne. Zarys problematyki*, Warszawa 1993, s. 97-109.

¹⁹ A. Kość, *Relacja prawa...*, s. 135-142.

²⁰ A. Zoll, w: T. Bojarski (red.), *System prawa karnego. Tom 2...*, s. 229.

²¹ A. Młynarska-Sobaczewska, *Normatywizacja pamięci zbiorowej w preambułach do konstytucji państw postkomunistycznych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 2, s. 234.

systemu prawnego²². Wartości konstytucyjne wskazują kierunek rozwoju treści norm, umożliwiając także krytyczną ich analizę, wyznaczając kryterium porównawcze²³. Aksjologia konstytucyjna określa w jakim duchu powinna być prowadzona wykładnia regulacji systemu prawnego. Odnoszenie się do wartości konstytucyjnych przeciwdziała wypełnianiu przepisów prawa dowolną treścią normatywną²⁴. Zrekonstruowanie systemu wartości, jaki jest odzwierciedlony w tekście ustawy zasadniczej, jawi się jako jedno z podstawowych zadań nauki prawa²⁵.

Konstytucja każdego państwa, o ile została przyjęta w demokratycznej procedurze i jest faktycznie emanacją kultury moralnej suwerena, jak żaden inny akt w całym systemie prawnym wyraziście wskazuje na jego podstawy aksjologiczne. Z procedury uchwalania ustawy zasadniczej wynika, że leżący u jej podstaw system wartości jest uznawany przez przeważającą część społeczeństwa²⁶. Konstytucja w państwie określa zatem nie tylko ustrój państwa i formalne reguły życia publicznego, ale nade wszystko wskazuje uniwersalny system aksjologiczny. Do spełnienia funkcji głównego nośnika wartości istotnych dla obywatelskiej wspólnoty państwowej predestynuje konstytucję jej specyficzna treść, zwierzchnia pozycja w hierarchii aktów normatywnych oraz wysoki autorytet społeczny²⁷. Konstytucja jest podstawowym miejscem wyrażania wartości uznanych przez ustrojodawcę, a tym samym takich, jakimi powinien kierować się ustawodawca zwykły i inne podmioty tworzące i stosujące prawo. To konstytucja ustala, jakie wartości obowiązują na gruncie prawnym i powinny być realizowane przez organy władzy publicznej²⁸.

²² K. Wojtyczek, *Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania*, w: A. Zoll (red.), *Racjonalna reforma prawa karnego*, Warszawa 2001, s. 303-304.

²³ Por. A. Łabno, *Sprawiedliwość jako najwyższa wartość porządku prawnego. Rozważania na tle art. 1 ust. 1 Konstytucji Hiszpanii z 1978 r.*, w: I. Bogucka, Z. Tobor (red.), *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003, s. 182-183.

²⁴ Por. E. Hryniewicz-Lach, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015, s. 141-142.

²⁵ A. Młynarska-Sobaczewska, *Normatywizacja pamięci...*, s. 235.

²⁶ E. Gdulewicz, W. Zakrzewski, *Źródła prawa konstytucyjnego*, w: W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2002, s. 30; G. Kowalski, *Bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny jako wartości konstytucyjne*, w: J. Świtka, M. Kuć, G. Gozdór (red.), *Spoleczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2007, s. 83.

²⁷ P. Winczorek, *Konstytucja i wartości...*, s. 37.

²⁸ M.E. Stefaniuk, *Preambuła aktu normatywnego w doktrynie oraz w procesie stanowienia i stosowania polskiego prawa w latach 1989-2007*, Lublin 2009, s. 285-286.

Bezstronność państwa w sprawach światopoglądowych?

W polskim porządku konstytucyjnym może się jednak pojawić pytanie jak pogodzić zasadę uniwersalizmu systemu aksjologicznego opartego na podjętych przez ustrojodawcę rozstrzygnięciach moralnych z określoną w art. 25 ust. 2 Konstytucji RP zasadą bezstronności władz publicznych w sprawach przekonani religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. Otóż zasadę bezstronności władz należy odczytywać jako przedmiotowo ograniczoną do problematyki regulowanej w art. 25 Konstytucji, to jest do zasady równouprawnienia i autonomii kościołów i związków wyznaniowych. Zasada bezstronności władz publicznych w kwestiach religijnych, światopoglądowych i filozoficznych nie odnosi się do wszystkich spornych problemów o charakterze aksjologicznym. Dający się czasem słyszeć pogląd, że neutralność prawodawcy ma polegać na tym, że nie może ingerować on w jakikolwiek system wartości moralnych, choćby nawet najmniejszych grup obywateli danego państwa, jest nierealny i nieuzasadniony²⁹.

Co do niektórych, uznanych za uniwersalne, kwestii etycznych, filozoficznych i światopoglądowych ustrojodawca ewidentnie się odnosi, a ustawodawca zwykły realizując wartości, zasady i normy konstytucyjne w procesie legislacyjnym powinien owe rozstrzygnięcia moralne na płaszczyźnie ustawowej realizować. Wartości uniwersalne implementowane na płaszczyznę normatywną są przy tym, jak wskazano we wstępie, istotną wskazówką wykładniczą dla organów stosujących prawo. Rozstrzygnięcia moralne ustrojodawcy, ogniskujące się chociażby na takich wartościach jak życie, zdrowie, wolność, małżeństwo, macierzyństwo, rodzina, własność itd., stają się na mocy ustawy zasadniczej podstawą aksjologiczną całego systemu prawa polskiego i mają znaczenie dla kreowania prawa i interpretacji jego norm³⁰. Rozstrzygnięcia aksjologiczne ustrojodawcy pozwalają na negatywną ocenę zachowań atakujących wartości konstytucyjne. Są to przede wszystkim zachowania określone ustawowo jako czyny zabronione pod groźbą kary (por. art. 42 ust. 1 Konstytucji RP). Decyzje aksjologiczne prawodawcy konstytucyjnego między innymi są także podstawą zakazu działalności partii politycznych odwołujących się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową (art. 13 Konstytucji RP).

²⁹ W. Łączkowski, *Trybunał Konstytucyjny a problem wartościowania prawa*, „*Studia Iuridica*” 1994, nr 21, s. 28.

³⁰ Por. S. Wronkowska, *Kryteria oceny...*, s. 200.

Z punktu widzenia zarówno teorii, jak i praktyki nie da się obronić tezy, że na gruncie systemu prawnego rozstrzygnięcia moralne stanowią wyłącznie kwestię indywidualnych emocji lub preferencji. Gdyby na płaszczyźnie normatywnej odrzucić istnienie jakiegokolwiek uprzywilejowanego, obiektywnego punktu widzenia, nie byłoby możliwości odrzucenia jakichkolwiek poglądów moralnych, nawet takich, które dopuszczają przykładowo takie zachowania jak zabójstwo rytualne, zabójstwo honorowe, ludobójstwo, kanibalizm, niewolnictwo, przemoc seksualna, eksploatacja małoletnich itp. Jak wyraziście wskazuje T. Pietrzykowski, gdyby prawodawca nie miał możliwości dokonywania rozstrzygnięć w zakresie podstawowych założeń aksjologicznych, rozumienie tego co jest dobre w perspektywie moralnej Rudolfa Hössa i Matki Teresy z Kalkuty sprowadzałoby się jedynie do akceptacji odmienności ich „preferencji” aksjologicznych³¹.

Nawet badacz prawa próbujący skrupulatnie zachować postulat nauki wolnej od wartościowania musi zaakceptować fakt odwoływania się prawodawcy do jakiegoś systemu aksjologicznego, którego wybrane normy podnosi do rangi prawa. Model wykładni prawa uwzględniający fundament aksjologiczny nie traci waloru naukowości, gdy operuje się w jego ramach celami i ocenami uzasadnionymi przez odwołanie się do aprobowanego przez prawodawcę systemu aksjologicznego³². Warto dodać, że wartość argumentacyjną w hermeneutycznej metodzie identyfikacji wartości wpisanych w system normatywny mają nie tylko formułowane bezpośrednio w ustawie zasadniczej czy ustawach zwykłych nakazy realizowania lub chronienia określonych wartości, ale także innego rodzaju sformułowania wyrażające uznanie określonych wartości za istotne z punktu widzenia prawa. Tego rodzaju deklaracje, nawet jeżeli nie przybierają postaci określonych norm postępowania, wyznaczają jednak przesłanki ocenne dla stosowania reguł interpretacyjnych czy inferencyjnych, którymi tradycyjnie posługuje się dogmatyka prawnicza w toku egzegezy tekstów prawnych³³.

Podsumowanie

W obszarze, w którym ustrojodawca dokonał rozstrzygnięć aksjologicznych nieprawdziwa jest teza o neutralności moralnej państwa i stanowionego przez to państwo prawa. Istnieje pewien obszar reguł moralnych uznany przez

³¹ T. Pietrzykowski, *Wyzwania moralne. Etyczne problemy prawa*, Warszawa 2010, s. 32-33.

³² P. Dutkiewicz, *Problem aksjologicznych...*, s. 75.

³³ Z. Ziemiński, *Wartości konstytucyjne...*, s. 9.

prawodawcę za uniwersalny, to znaczy wspólny dla wszystkich adresatów norm prawnych, i w tym zakresie należy mówić nie o neutralności moralnej prawa, ale koherencji prawa z moralnością społeczną. Normy moralne z tego wspólnego obszaru stanowią obiektywną podstawę rozstrzygnięć prawotwórczych, a w związku z tym normatywna treść przepisów prawnych podlega weryfikacji z punktu widzenia systemu wartości leżącego u podstaw ustanowienia danych przepisów³⁴. Moralnie „zdystansowany” lub „bezstronny” punkt widzenia³⁵ może dotyczyć wyłącznie zagadnień moralnych pominiętych przez prawodawcę w jego działalności prawotwórczej, przynależnych do sfery moralności prywatnej³⁶.

Fundament aksjologiczno-prawny funkcjonowania określonej zbiorowości politycznej stanowi przede wszystkim ustawa zasadnicza. Na wzorec konstytucyjny należy patrzeć zatem nie tylko w wymiarze ściśle normatywnym, ale również w wymiarze aksjologicznym³⁷. Zidentyfikowane przez ustrojodawcę, a w konsekwencji uwzględnione także przez ustawodawcę zwykłego, najistotniejsze wartości moralne, inkorporowane do norm konstytucyjnych, stają się wartościami prawnymi powszechnie obowiązującymi³⁸. Stan rzeczy, w którym nie dałoby się ustalić aksjologicznych podstaw norm prawnych mógłby prowadzić do sytuacji, w której określenie treści normatywnej i wydanie rozstrzygnięcia zależałoby tylko od zręczności argumentacyjnej, a zatem do sytuacji, w której nie można byłoby mówić o praworządności³⁹.

Bibliografia

Bałandynowicz A., *Prawo bez autorytetu – prawo pozbawione sumienia – a wykluczenie społeczne jednostek*, w: B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Człowiek w obliczu prawa*, Kraków 2008.

Błachut M., *Postulat neutralności moralnej prawa a konstytucyjna zasada równości*, Wrocław 2005.

³⁴ Zob. P. Tuleja, *Normatywna treść...*, s. 17-18.

³⁵ Zob. A. Grabowski, *Prawnicze pojęcie obowiązywania prawa stanowionego. Krytyka niepozytywistycznej koncepcji prawa*, Kraków 2009, s. 247-248.

³⁶ Por. W. Łączkowski, *Aksjologiczne podstawy praworządności*, w: H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński (red.), *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, Lublin 2003, s. 633; Z. Tobor, T. Pietrzykowski, *Roszczenie do bezstronności*, w: J. Stelmach (red.), *Filozofia prawa wobec globalizmu*, Kraków 2003, s. 73.

³⁷ J. Karp, *Sprawiedliwość społeczna. Szkice ze współczesnej teorii konstytucjonalizmu i praktyki polskiego prawa ustrojowego*, Kraków 2004, s. 162-163.

³⁸ K. Pałecki, *Prawoznawstwo. Zarys wykładu. Prawo w porządku społecznym*, Warszawa 2003, s. 82.

³⁹ Por. E. Hryniewicz-Lach, *Kara kryminalna...*, s. 141-142.

- Dutkiewicz P., *Problem aksjologicznych podstaw prawa we współczesnej polskiej filozofii i teorii prawa*, Kraków 1996.
- Gdulewicz E., W. Zakrzewski, *Źródła prawa konstytucyjnego*, w: W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2002.
- Grabowski A., *Prawnicze pojęcie obowiązywania prawa stanowionego. Krytyka niepozytywistycznej koncepcji prawa*, Kraków 2009.
- Hryniewicz-Lach E., *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015.
- Kaczmarek T., *Wolność dysponowania życiem a prawo do godnej śmierci*, w: M. Mozgawa (red.), *Prawnokarne aspekty wolności. Materiały z konferencji Arłamów 16-18 maja 2005 r.*, Wolters Kluwer Polska 2006.
- Karp J., *Sprawiedliwość społeczna. Szkice ze współczesnej teorii konstytucjonalizmu i praktyki polskiego prawa ustrojowego*, Kraków 2004.
- Kochanowski J., *Trzy powody czy też symptomy kryzysu prawa*, w: H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), *Nadużycie prawa*, Warszawa 2003.
- Kordela M., *Aksjologia źródeł prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016, nr 2.
- Kość A., *Relacja prawa i wartości w społeczeństwie otwartym*, w: I. Bogucka, Z. Tobor (red.), *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003.
- Kowalski G., *Bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny jako wartości konstytucyjne*, w: J. Świtka, M. Kuć, G. Gozdór (red.), *Spoleczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2007.
- Łabno A., *Sprawiedliwość jako najwyższa wartość porządku prawnego. Rozważania na tle art. 1 ust. 1 Konstytucji Hiszpanii z 1978 r.*, w: I. Bogucka, Z. Tobor (red.), *Prawo a wartości. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, Kraków 2003.
- Łączkowski W., *Aksjologiczne podstawy praworządności*, w: H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński (red.), *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, Lublin 2003.
- Łączkowski W., *Trybunał Konstytucyjny a problem wartościowania prawa*, „Studia Iuridica” 1994, nr 21.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Normatywizacja pamięci zbiorowej w preambułach do konstytucji państw postkomunistycznych*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 2.
- Pałeczki K., *Prawoznawstwo. Zarys wykładu. Prawo w porządku społecznym*, Warszawa 2003.
- Pałeczki K., *Zmiany w aksjologicznych podstawach prawa jako wskaźnik jego tranzyencji*, w: K. Pałeczki (red.), *Dynamika wartości w prawie*, Kraków 1997.
- Pietrzykowski T., *Wyzwania moralne. Etyczne problemy prawa*, Warszawa 2010.

- Stasiak M., *Prawo w funkcji humanizacji życia*, w: A. Dębiński, P. Stanisławski, T. Barankiewicz, J. Potrzeszcz, W. Sz. Staszewski, A. Szarek-Zwijacz, M. Wójcik (red.), *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD*, Lublin 2013.
- Stefaniuk M.E., *Preambuła aktu normatywnego w doktrynie oraz w procesie stanowienia i stosowania polskiego prawa w latach 1989-2007*, Lublin 2009.
- Sutor B., *Etyka polityczna. Ujęcie całościowe na gruncie chrześcijańskiej nauki społecznej*, Warszawa 1994.
- Tarnawski M., *Kodeks karny z 1969 r., założenia a rzeczywistość – wybrane problemy prawne i aksjologiczne*, w: A. Strzembosz (red.), *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, Lublin 1988.
- Tobor Z., Pietrzykowski T., *Roszczenie do bezstronności*, w: J. Stelmach (red.), *Filozofia prawa wobec globalizmu*, Kraków 2003.
- Tuleja P., *Normatywna treść praw jednostki w ustawach konstytucyjnych RP*, Warszawa 1997.
- Winczorek P., *Aksjologiczne problemy nowej Konstytucji PRL*, w: S. Zawadzki (red.), *Studia konstytucyjne*, t. I, *Teoretyczne i aksjologiczne problemy konstytucji*, Warszawa 1989.
- Winczorek P., *Konstytucja i wartości*, w: J. Trzciniński (red.), *Charakter i struktura norm konstytucji*, Warszawa 1997.
- Wojtczyk K., *Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania*, w: A. Zoll (red.), *Racjonalna reforma prawa karnego*, Warszawa 2001.
- Wronkowska S., *Kryteria oceny prawa*, w: E. Kustra (red.), *Przemiany polskiego prawa (lata 1989-99)*, Toruń 2001.
- Zakrzewska J., *Spór o konstytucję*, Warszawa 1993.
- Ziemiński Z., *Wartości konstytucyjne. Zarys problematyki*, Warszawa 1993.
- Zoll A., w: T. Bojarski (red.), *System prawa karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*, Warszawa 2014.
- Zoll A., *Czy filozofia ma być służącą czy panią? (uwagi do pewnej wypowiedzi P.J.A. Feuerbacha)*, w: A. Zoll, J. Stelmach, J. Halberda (red.), *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2001.

Streszczenie

Artykuł obejmuje rozważania z zakresu aksjologii prawa odnoszące się do podnoszonej w debatach publicznych tezy o moralnej neutralności prawa. Autor podkreśla, że prawo zawsze wywodzi się z określonego systemu wartości i w zakresie, w którym prawodawca dokonał rozstrzygnięć aksjologicznych teza o neutralności moralnej prawa jest fałszywa.

W tym zakresie należy mówić nie o moralnej neutralności, ale aksjologicznej koherencji prawa z danym systemem moralnym. Normy moralne uwzględnione przez prawodawcę w akcie prawotwórczym należy postrzegać jako obiektywną podstawę aksjologiczną rozstrzygnięć legislacyjnych. Z tego punktu widzenia weryfikacji podlega normatywna treść przepisów prawa.

SŁOWA KLUCZOWE: aksjologia prawa, teoria prawa, neutralność moralna prawa, racjonalność aksjologiczna prawa, koherencja aksjologiczna prawa i moralności

Summary

Article, written from the perspective of axiology of law, refers to the thesis of moral neutrality law. The author states that the law is always based on a certain system of values. The assumption of the moral neutrality of the law is false in the area in which the legislature has previously made his axiological decisions. In this area, you should not tell about the moral neutrality, but axiological coherence of law with the moral system. Moral standards, adopted by the legislature, provide the objective axiological basis for legislative decisions and consistently for the interpretation of the law.

KEYWORDS: axiology of law, theory of law, moral neutrality of law, axiological rationality of law, axiological coherence of law and morality

Autor

Filip Ciepły – doktor habilitowany nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego i Postępowania Karnego Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.